

مرزهای شرقی روم و جنگ‌های ایرانی (۶۳۰-۳۶۳ پس از میلاد)

به کوشش:
جفری گریتز کس
و
ساموئل ان. سی. لیو

ترجمه:
دکتر محمد ملکی

ویراستار:
زهره ملکی

انتشارات شفيعی

۱۴۰۲

سرشناسه	گریترکس، جفری، ویراستار، گردآورنده Greatrex, Geoffrey
عنوان و نام پدیدآور	مرزهای شرقی روم و جنگ‌های ایران (۶۳۰ - ۳۶۳ پس از میلاد) / به کوشش [ویراستار و گردآورنده] جفری گریترکس، ساموئل ان. سی. لیو؛ ترجمه محمد ملکی؛ ویراستار زهرا ملکی.
مشخصات نشر	تهران: انتشارات شفیعی، ۱۴۰۲.
مشخصات ظاهری	۵۹۵ ص.؛ ۵/۲۱×۵/۱۴ س.م.
شابک	978-622-5926-21-9
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
یادداشت	عنوان اصلی: The Roman eastern frontier and the Persian wars: part II, AD 363-630: a narrative sourcebook, 2003.
یادداشت	کتابنامه: ص. [۵۴۹ - ۵۷۸].
یادداشت	نمایه.
موضوع	بیزانس، امپراتوری -- روابط خارجی Byzantine Empire -- Foreign relations
موضوع	بیزانس، امپراتوری -- روابط خارجی -- ۵۲۷ - ۱۰۸۱ م. Byzantine Empire -- Foreign relations -- 527-1081 بیزانس، امپراتوری -- روابط خارجی -- ایران Byzantine Empire -- Foreign relations -- Iran بیزانس، امپراتوری -- روابط خارجی -- از آغاز تا ۵۲۷ م. Byzantine Empire -- Foreign relations -- To 527 بیزانس، امپراتوری -- تاریخ -- ۵۲۷ - ۱۰۸۱ م. Byzantine Empire -- History -- 527-1081 بیزانس، امپراتوری -- تاریخ -- از آغاز تا ۵۲۷ م. Byzantine Empire -- History -- To 527 ایران -- روابط خارجی -- بیزانس، امپراتوری Iran -- Foreign relations-- Byzantine Empire ایتالیا -- تاریخ -- ۴۷۶ - ۷۷۴ م. Italy -- History-- 476 - 774 روم -- تاریخ -- امپراتوری، ۲۸۴ - ۴۷۶ Rome -- History -- Empire, 284 - 476 لیو، ساموئل ان. سی.، ۱۹۵۰ - م.، ویراستار، گردآورنده Lieu, Samuel N. C.
شناسه افزوده	ملکی، محمد، ۱۳۵۹ - متوهم
شناسه افزوده	ملکی، زهرا، ۱۳۶۴ - ویراستار
شناسه افزوده	۵۴۷DF
رده بندی کنگره	۳۲۷/۴۹۵
رده بندی دیویی	۹۴۲۸۰۷۵
شماره کتابشناسی ملی	فیبا
اطلاعات رکورد کتابشناسی	

مرزهای شرقی روم و جنگ‌های ایرانی (۶۳۰-۳۶۳ پس از میلاد)

به کوشش: جفری گریترکس و ساموئل ان. سی. لیو

ترجمه: دکتر محمد ملکی

ویراستار: زهرا ملکی

نوبت چاپ: اول، ۱۴۰۲

چاپ و صحافی: نقشینه

شمارگان: ۱۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۵۹۲۶-۲۱-۹

حق چاپ و نشر برای انتشارات شفیعی محفوظ است.

انتشارات شفیعی: تهران، میدان انقلاب، خیابان منیری جاوید، ساختمان اردیبهشت، شماره ۶۵،

طبقه همکف، تلفن: ۶۶۴۹۴۶۵۴

این کتاب با کاغذ دولتی منتشر شده است.

فهرست مطالب

۷	دیباچه مترجم.....
۹	لیست نقشه‌ها.....
۱۱	پیشگفتار.....
۱۷	سپاسگزاری‌ها.....
۲۱	اختصارات.....
۲۳	امپراتوران روم شرقی (۳۶۳ تا ۶۳۰).....
۲۴	شاهان پارسی (۳۶۳ تا ۶۳۰).....
۲۵	واژه‌نامه.....
۲۹	یادداشت‌هایی در مورد منابع.....
۴۷	۱ صلح یوویان و پیامدهای آن در میان‌رودان (۳۶۳-۹۹).....
۸۷	۲ تکامل مرز شمال شرقی (۳۶۳-۹۹).....
۱۰۹	۳ مرز میان‌رودان در قرن پنجم.....
۱۵۳	۴ مرز شمال شرقی در قرن پنجم.....
۱۷۱	۵ جنگ آناستاسیان و عاقبت آن (۵۰۲-۲۵).....
۲۱۱	۶ نخستین جنگ پارسی یوستینیان و صلح ابدی (حدود ۵۲۵-۴۰).....
۲۵۱	۷ جنگ دوم ایرانی یوستینیان جبهه جنوبی (۵۴۰-۵).....
۲۷۷	۸ جنگ دوم ایرانی یوستینیان جبهه شمالی (۵۴۰-۶۲).....
۲۹۵	۹ جنگ دوم ایرانی یوستینیان روابط دیپلماتیک (۵۴۰-۶۲).....
۳۲۱	۱۰ شکست صلح ۵۶۲ (۵۶۲-۷۳).....
۳۵۳	۱۱ جنگ تحت تیبریوس (۵۷۴-۸۲).....
۳۸۵	۱۲ سلطنت موریس (۵۸۲ تا ۶۰۲).....
۴۱۵	۱۳ تصرف خاور نزدیک توسط پارسیان (۶۰۲-۲۲).....

- ۱۴ بازیابی رومی در زمان هراکلیوس (۳۰-۶۲۲)..... ۴۵۱
- ۱۵ رویدادنامه خوزستان (قسمت اول)..... ۵۱۳
- ۱۶ شواهد اپیگرافی مرز شرقی (۳۶۳ تا ۶۳۰)..... ۵۳۳
- کتاب‌شناسی..... ۵۴۹
- نمایه..... ۵۷۹

دیباچه مترجم

اواخر باستان، دوره‌ای پراز حادثه مرزی بین شاهنشاهی ساسانی و امپراتوری روم بود. از شکست تهاجم امپراتور یولیان به ایران در سال ۳۶۳ بعد از میلاد تا پیروزی قاطع امپراتور هراکلیوس در سال ۶۲۸، رومیان و ایرانیان تقریباً دائماً درگیر نبرد با همدیگر بودند. کتاب سترگ مرزهای شرقی رومی و جنگ‌های ایرانی (۶۳۰-۳۶۳ پس از میلاد)، به کوششِ پروفیسور جفری گریترکس و ساموئل لیو، دنباله‌ای بر جلدی است که سال‌های ۲۲۶ تا ۳۶۳ بعد از میلاد را در بر می‌گیرد، ترجمه‌هایی از متون کلیدی در مورد روابط بین طرف‌های مقابل را که از طیف وسیعی از منابع گرفته شده است، ارائه می‌کند. بسیاری از آن‌ها قبلاً هرگز به یک زبان مدرن در دسترس نبوده‌اند و همه آن‌ها کاملاً در زمینه با تفسیر متخصص و حاشیه‌نویسی گسترده تنظیم شده‌اند.

از آنجایی که گردآورندگان این مجموعه در پیشگفتار به قدر کفایت در توصیف این اثر سخن رانده‌اند و به خاطر حجم بالای کتاب، مترجم در این دیباچه از تکرار مطالب گفته‌شده اجتناب و تا این حد بسنده می‌کند و کار نقد و بررسی این اثر را به صاحب‌نظران این حوزه واگذار می‌کند و اذعان می‌نماید که در ترجمه این اثر تا حد ممکن بر متن اصلی وفادار مانده و تا حد ممکن تلاش نموده ترجمه‌ای درخور را به خواننده ایرانی ارائه کند. در سخن پایانی، بر خود فرض می‌شمارم، به رسم ادب و احترام، از مدیر انتشارات شفیع که زمینه انتشار این اثر را به مانند سایر آثار از بنده فراهم نمودند، تشکر و قدردانی کنم و توفیقات روزافزون از حضرت باری‌تعالی برای تمامی خادمان فرهنگی این مرز و بوم مسئلت نمایم. در خاتمه، بیش از همه

در ترجمه این اثر، وامدار و مرهون زحمات بی‌مزد و منت همسر عزیزم در ویراستاری این اثر هستم و از دختر نازنینم آوا، که تمامی لحظه لحظه عمرم را به چشمان معصومش بدهکارم و حاضرم در برابر نگاهش، تمامی گنجینه با ارزشی را که دارم برای غارت چشمانش آزاد بگذارم، تا همه بدانند من برای همیشه‌ی تاریخ، کیش و مات چشمان معصومش شده‌ام.

محمد ملکی

اصفهان

مهرماه ۱۴۰۲ خورشیدی

لیست نقشه‌ها

- ۱ خاور نزدیک در اواخر دوران باستان
- ۲ صحنه جنگ جنوبی (میان‌رودان و مناطق اطراف)
- ۳ صحنه جنگ شمالی (ارمنستان و مناطق اطراف)
- ۴ ماوراء قفقاز غربی (لازیکا و مناطق اطراف)
- ۵ ماوراء قفقاز
- ۶ منشأ کتیبه‌های مورد بحث در فصل ۱۶

پیشگفتار

این کتاب از چند جهت با کتاب قبلی خود متفاوت است. به جای ارائه صرفاً مجموعه‌ای از گزیده‌های ترجمه‌شده از نویسندگان باستان، تلاش کرده‌ایم شکاف‌های موجود را پر کنیم، بنابراین تاریخچه‌ای از مرز و روابط رومی‌پارسی از سال ۳۶۳ تا ۶۳۰ ارائه می‌کنیم. ما به دنبال پرداختن به موضوعات گسترده‌تر، مانند روابط تجاری، یا تحلیل تحولات بلندمدت (به عنوان مثال) در دیپلماسی بین دو قدرت نبوده‌ایم. بحث در مورد این موضوعات ممکن است در جای دیگری یافت شود و ممکن است از این فرصت استفاده کنیم تا خواننده علاقه‌مند را به منبع موضوعی به زبان آلمانی در کل دوره ساسانی توسط انگلبرت وینتر و بئاته دیگناس (۲۰۱۱) ارجاع دهیم. ما آگاهانه از سیستم سنتی کتاب منبع شماره‌گذاری عصاره‌ها در هر فصل فاصله گرفته‌ایم. هدف ما تشویق کسانی است که از منابعی که در اینجا گردآوری شده‌اند استفاده کنند تا به متن اصلی در خود منبع مراجعه کنند، نه صرفاً به گریترکس و لیو. ما امیدواریم که این امر به وضوح بیشتر هم برای دانشجویان و هم برای محققان و شاید به آگاهی بیشتر از منابع واقعی منجر شود.

ما معتقدیم که قطعات ترجمه‌شده در اینجا اهمیت زیادی برای موضوع دارند. از این مطلب، مبدا چنین برداشت شود که قسمت‌هایی از این کتاب مستثنی شده نیستند. معیارهای مختلفی مانند ارتباط در دسترس بودن ترجمه انگلیسی و قابل اعتماد بودن منبع مورد نظر، تعیین می‌کرد که آیا گزیده‌ای داده شده گنجانده شده است یا خیر. از این رو، همانطور که در جلد ۱ چند قسمت از آمیانوس مارکلینوس ارائه شد، در اینجا نیز خواننده چیز زیادی از پروکوپئوس، یوشع ستون‌نشین یا سبئوس نخواهد یافت، زیرا

ترجمه هر سه به راحتی قابل دستیابی است. ما هیچ مطلبی از گئورگیوس پسیدایی، که اشعار او به افتخار هراکلیوس منبع مهمی برای اوایل قرن هفتم است، نیاورده‌ایم. تصمیم ما در این مورد تا حدی ناشی از مشکلات در نحوه تفسیر اطلاعات ارائه شده توسط گئورگیوس بود و تا حدودی به دلیل این واقعیت که ترجمه انگلیسی بسیاری از اشعارش توسط مری ویتی در حال تهیه است. با این وجود، ما سعی کرده‌ایم به همه منابع مربوطه ارجاع دهیم، حتی اگر نقل نشده باشند. در مقابل، گزیده‌های قابل توجهی از زکریای میتیلینی و دیگر منابع سریانی کمتر شناخته شده وجود دارد. بخش‌های نسبتاً طولانی از تنوفان و کرونیگون پاسکال، به ویژه در مورد سلطنت هراکلیوس، گنجانده شده است. اگرچه ترجمه‌های انگلیسی عالی از هر دو موجود است، اما ما آن‌ها را خیلی مهم می‌دانیم که نمی‌توانیم آن‌ها را حذف کنیم. املاهای نام‌ها همیشه در اثری با این ماهیت مشکل دارد. ما شکل‌های مرسوم نام‌هایی را انتخاب کرده‌ایم که معمولاً به آن‌ها اشاره می‌شود، به عنوان مثال. خسرو، شهروراز، هراکلیوس، بهرام و تور ابدین. در مورد نام خسرو که توسط فرمانروایان ارمنی و پارسی استفاده می‌شود، برای فرمانروایان ارمنی به این نام از شکل ارمنی خسرو استفاده کرده‌ایم. بنابراین ما به ارشک به جای آرشاک ارجاع می‌دهیم، اما به شکل ارمنی موشغ و سایر مواردی که در منابع لاتین یا یونانی وجود ندارند، نگاه می‌کنیم. در موارد کمتر آشکار، ما صرفاً تمایل داشته‌ایم تا نام مورد نظر را نویسه‌گردانی کنیم و گه‌گاه آن را در صورت امکان تصحیح کنیم (مثلاً نام یونانی ناخوراگان را به عنوان لقب پارسی *nakhveragan* تبدیل می‌کنیم). ما به طور کلی از سخن گفتن پرهیز کرده‌ایم و در مواردی که معمولاً از یک نام استفاده می‌شود، حرف سریانی *ain* را حذف نموده‌ایم. سبریشو برای سبریشوع، ابدین برای عبدین. در فصل ۱۶، بنا به توصیه عرفان شهید، ما تمایل داشته‌ایم که به نویسه‌گردانی نام مکان‌های عربی که توسط *IGLS* پذیرفته شده است، پایانده باشیم. اشارات نابهنگام به یونانیان و اشکانیان حفظ شده است؛ اولی البته به رومیان و دومی

به پارسیان اشاره دارد. ما در مواردی به «جلد ۱» اشاره کرده‌ایم، که منظورمان دوجن و لیو ۱۹۹۱ است. ما همچنین به جای «قفقاز» به «ماوراء قفقاز» اشاره کرده‌ایم، اگرچه اصطلاح اخیر احتمالاً اکنون برای منطقه جنوب کوه‌های قفقاز رایج‌تر است.

ما در ترجمه‌ها پیوسته به «پادشاه پارس» و «امپراتور روم» اشاره کرده‌ایم. در واقع، کلمه‌ای که برای هر دو حاکم استفاده می‌شود تقریباً همیشه یکسان است. برای راحتی است که ما آن‌ها را به گونه‌ای متفاوت ترجمه کرده‌ایم، به طوری که ارجاعات به «شاه» و «امپراتور» فوراً واضح است. ما همچنین عموماً ترجیح داده‌ایم عباراتی مانند «پادشاه رومیان» را به عنوان «امپراتور روم» ترجمه کنیم تا از پرحرفی پرهیز کنیم. خود ترجمه‌ها قصد دارند تا حد امکان به متن اصلی نزدیک شوند و بنابراین ممکن است تا حدی بی‌ظرافت به نظر برسند؛ شفافیت، امیدواریم قربانی نشده باشد. همچنین باید اشاره کنیم که ما مرز شرقی را از ماوراء قفقاز در شمال تا سوریه در جنوب می‌دانیم. ما به دنبال این نبوده‌ایم که مطالبی را از استان‌های فلسطین یا عربستان به طور کلی وارد کنیم، مگر زمانی که آن‌ها صحنه درگیری بین رومی‌ها و پارسی‌ها شدند.

در متون سریانی، ما «عربای» را به عرب ترجمه کرده‌ایم، اما طیبی را به حال خود رها کرده‌ایم: این دومی، اصطلاح رایج‌تر برای اعراب است، اما ما فکر کردیم که بهتر است این تمایز حفظ شود. ما در سراسر جفنیان و غسانیان تمایز قائل شده‌ایم: همانطور که چندین محقق اخیراً اشاره کرده‌اند، اولی‌ها از نوادگان جفنه بودند که بر «بخشی از» قبیله غسان حکومت می‌کردند.^۱ ما اصطلاحات یونانی استراتگوس و استراتالکس را لاتین کرده‌ایم که در آن می‌توان منصب رسمی رومی را با قطعیت ارائه کرد (مانند مجیستر میلیتوم پر اورینتم). با این حال، اگر شک داریم، یونانی را ترک کرده‌ایم. ما پیوسته به کاتولیک‌های کلیساهای پارسی و ارمنی اشاره کرده‌ایم، اگرچه آگاه

1 Cf. Robin 1996: 698 n.118 and Key Fowden 1999: 142.

هستیم که این اصطلاحات تا حدی نابهنگام هستند. با این حال، آن‌ها راحت و معمولی هستند.^۱ علی‌رغم ماهیت نامطلوب این برچسب‌ها، ما به منظور سهولت به مونوفیزیت‌ها و نسطوریان اشاره می‌کنیم. سیستم براکتینگ ما نیز نیاز به توضیح دارد:

() معمولاً نشان‌دهنده درج توسط مترجم برای نشان‌دادن این است که یک کلمه یا عبارت، اگرچه برای انگلیسی ضروری است، اما در متن اصلی وجود ندارد.

< > درج توسط ویرایشگر متن را نشان می‌دهد.

[] نشان‌دهنده قسمتی است که ویراستار متن آن را در متن اصلی نمی‌داند (و از این رو باید حذف شود) یا در مورد کتیبه‌ها، کلمات یا قسمت‌هایی از کلمات دیگر باقی‌نمانده است، اما بازیابی آن پیشنهاد شده است. مخفف آجی که در ارتباط با مدخل‌های رویدادنامه استفاده می‌شود، به تاریخی مطابق با دوران سلوکی (از اول اکتبر ۳۱۲ قبل از میلاد) اشاره دارد. دسترسی به ویرایش جدید رویدادنامه مالالاس برای ما دشوار شده است. ما از آن برای قطعات ترجمه شده استفاده کرده‌ایم، اما در جاهای دیگر مجبور شده‌ایم به ارجاع کتاب و فصل، همراه با صفحات در نسخه بُن‌بسته کنیم. بسیاری از افراد در تهیه این جلد به ما کمک کرده‌اند، اغلب ترجمه‌ها را تولید کرده‌اند و در کوتاه‌مدت به سؤالات پاسخ داده‌اند. در میان آن‌ها مایلیم از سیاستین براک، ریچارد برگس، ایان کالون، یان فان خینکل، مرینا گریترکس، تیم گرین‌وود، جورج هیوت، رابرت هیوزن، جیمز هوارد جانستون، رابرت هولند، پتر اوبراین، الین رپ و عرفان شهید تشکر کنیم. در میان آن‌ها، ما به ویژه مدیون یان فان خینکل، مرینا گریترکس و تیم گرین‌وود هستیم که ترجمه‌های متعددی را در اختیار ما قرار دادند که در اینجا آمده است. ترجمه‌ها و بازنگری‌های بی‌اعتبار توسط جفری گریترکس انجام شده است. انگلبرت وینتر به اندازه کافی لطف داشت و پیش‌نویس

1 Cf. Garsoïan 1998b: 1110, 1998c: 1158.

کتاب منبع آینده خود را که با همکاری بناته دیگناس در مرز روم شرقی (از ۲۲۴ تا ۶۳۰) نوشته شده بود، برای ما ارسال کرد. ما سعی کرده‌ایم برخی از ارجاعات را به این اثر مفید بگنجانیم، که رویکردی موضوعی را ارائه می‌دهد تا روایتی که ما ساخته‌ایم. ما همچنین از دانشجویان مختلف فارغ‌التحصیل که در برخی از ترجمه‌های این پروژه کمک کردند، به ویژه از کن دونوفن در کاردیف و جان هولتن در دالهوزی سپاسگزاریم. جان هولتن مسئول تهیه راهنمای مختصر منابع بود که سپس توسط ویراستاران تجدید نظر شد. همچنین باید از کوری و استیسی اوون و ماریان یاگو برای تهیه نمایه و جین آنسن برای ویرایش سخت‌کوشش تشکر کنیم.

خوشحالیم که از تحقیقات پشت این جلد که توسط هفت ارکان ائتلاف خرد و شورای تحقیقات علوم اجتماعی و انسانی کانادا انجام شده است، تشکر کنیم. صندوق‌های هیو لاست و دونالد اکیسنس از انجمن ترویج مطالعات رومی نیز سخاوتمندانه کمک مالی برای کمک به پوشش هزینه تهیه نقشه‌ها ارائه کردند. خود نقشه‌ها توسط آر. هیوزن ترسیم شده است و ما از او بابت کار انجام شده سپاسگزاریم.

یک وب‌سایت مرتبط با این کار وجود خواهد داشت که امکان ارائه منابع و مطالب اضافی را به صورت مستمر فراهم می‌کند.

جفری گریترکس و اس. ان. سی. لیو
آوریل ۲۰۰۱

سپاسگزاری‌ها

کوشش‌کنندگان این مجموعه از ناشران و نویسندگان زیر برای اجازه بازنشر مطالب دارای حق چاپ قدردانی می‌کنند:

مجله بیزانس برای ترجمه که اولین بار در سال ۱۹۹۹ در آنجا منتشر شد. مجله *Revue des Études Byzantines* برای ترجمه‌ای که در (1988) 46 REB به چاپ رسیده است.

بنیاد کالوست گلبنکیان برای عصاره‌ای از نیکولاس آدونتز و نینا گارسویان، ارمنستان در دوره یوستینیان (لیسبون، ۱۹۷۰).

انتشارات دانشگاه پرینستون برای سه گزیده از سی. فار، قانون تئودوسیوس، حق تکثیر ۱۹۵۲ توسط کلاید فار (نسخه جدید ۱۹۸۰ توسط روی فار).

انتشارات دانشگاه ایالتی نیویورک و سی. ای. باسورث برای دو قطعه از سی. ای. باسورث، تاریخ طبری، جلد ۵، ساسانیان، بیزانسیان، لخمی‌ها و یمن (۱۹۹۹).

مجله فونیکس برای یک ترجمه توسط آر. سی. بلوکی از فونیکس ۳۹ (۱۹۸۵).

انتشارات دانشگاه کالیفرنیا برای ترجمه از ا. منشن-هلفن، ویرایش ام. نایت، دنیای هون‌ها (۱۹۷۳).

فرانسیس کنز (انتشارات) Ltd و آر. سی. بلوکی برای ترجمه‌های بلوکی از اوناپیوس، پریسکوس، مالخوس و مناندر، برگرفته از تاریخ‌دان کلاسیک متعاقب امپراتوری روم متأخر، جلد ۲ (۱۹۸۳) و تاریخ مناندر نگهبان (۱۹۸۵).

چاپخانه AMS برای ترجمه‌های ای. دبلیو بروک و اف. جی. هامیلتون از تواریخ سریانی معروف به زکریای میتیلنی (۱۸۹۹).

مطالعات بیزانس و یونان مدرن و فرانک ترومبلی برای سه ترجمه توسط ترومبلی از (1997) BMGS 21.

مطالعات یونانی، رومی و بیزانسی برای یک ترجمه توسط ا. جی. شریر از (1992) GRBS 33. انتشارات دانشگاه جورج تاون برای یک ترجمه توسط سی. تومانوف از مطالعات تاریخ مسیحی قفقاز (۱۹۶۳).

دامبارتون اوکس برای یک ترجمه از (1969-70) DOP 23-4 توسط اوریل کامرون و یکی از نیکه‌فوروس. تاریخ مختصر، ویرایش. و ترجمه سی مانگو (۱۹۹۰).

انجمن استرالیایی مطالعات بیزانس، برایان کروک، الیزابت جفریس و راجر اسکات برای ترجمه‌هایی از مالالاس (۱۹۸۶) و مارکلینوس کومس (۱۹۹۵).

مایکل و مری ویتبی برای ده ترجمه از تاریخ تئوفیلکت سیموکاتا (آکسفورد، ۱۹۸۶).

انتشارات دانشگاه پنسیلوانیا برای گزیده‌ای از استراتژی: راهنمای استراتژی نظامی موریس، ترجمه جورج تی. دنس، حق چاپ ۱۹۸۴ انتشارات دانشگاه پنسیلوانیا، که با اجازه تجدید چاپ شد.

دو گزیده از ترجمه اس. پی. اسکات از قانون مدنی با مجوز دانشگاه توماس جفرسون تجدید چاپ شده است.

گزیده‌های زندگی‌نامه و نامه‌های برگزیده لیانیوس، با اجازه ناشران و متولیان کتابخانه کلاسیک لوب از لیانیوس تجدید چاپ شده است: جلد ۴۷۹، ترجمه ا. اف. نیرمن، کمبریج، ماساچوست: انتشارات دانشگاه هاروارد، ۱۹۹۲. کتابخانه کلاسیک لوب یک علامت تجاری ثبت شده رئیس و اعضای کالج هاروارد است.

گزیده‌های پروکوپئوس با اجازه ناشران و متولیان کتابخانه کلاسیک لوب از پروکوپئوس تجدید چاپ می‌شوند: مجلدهای ۰۴۸، ۱۷۳، ۲۹۰، ۳۵۳، ترجمه اچ. بی. دیوینگ، کمبریج، ماساچوست: انتشارات دانشگاه هاروارد، ۱۹۱۴، ۱۹۲۸، ۱۹۳۵، ۱۹۴۰. کتابخانه کلاسیک لوب یک علامت تجاری ثبت شده رئیس و اعضای کالج هاروارد است.

عصاره‌های تتوفان سیریل مانگو و راجر اسکات ۱۹۹۷ است. تجدید چاپ شده از تواریخ تتوفان اعتراف‌گر: تاریخ بیزانس و خاور نزدیک ۲۸۴-۸۱۳ پس از میلاد، ترجمه شده با مقدمه و تفسیر سیریل مانگو و راجر اسکات، با کمک جفری گریترکس (۱۹۹۷)، با اجازه انتشارات دانشگاه آکسفورد.

عصاره رمان ۲۸ دیوید براوند ۱۹۹۴ است. تجدید چاپ از گرجستان در دوران باستان: تاریخچه کلخیس و ایبریا ماوراء قفقاز ۵۵۰ قبل از میلاد تا ۵۶۲ پس از میلاد توسط دیوید براوند (۱۹۹۴) با اجازه انتشارات دانشگاه آکسفورد.

برخی از مدخل‌های واژه‌نامه بر اساس مدخل‌هایی هستند که در تواریخ تتوفان اعتراف‌گر: تاریخ بیزانس و خاور نزدیک ۲۸۴-۸۱۳ پس از میلاد، ترجمه شده با مقدمه و تفسیر سیریل مانگو و راجر اسکات، با کمک جفری گریترکس (۱۹۹۷) و در جی. گریترکس، رم و ایران در جنگ، ۵۰۲ تا ۵۳۲ پس از میلاد (۱۹۹۸) یافت می‌شوند. ما از انتشارات دانشگاه آکسفورد و فرانسیس کنز (انتشارات) با مسئولیت محدود برای اجازه استفاده از این مطالب سپاسگزاریم.

اختصارات

Journal abbreviations not noted here follow the system used by *ODB*.

AAASH	<i>Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae</i>
AASS	<i>Acta Sanctorum</i> (Paris 1863–1940)
AAES	<i>Publications of an American Archaeological Expedition to Syria in 1899–1900</i> (New York 1903–30)
AnTard	<i>Antiquité Tardive</i>
BICS	<i>Bulletin of the Institute of Classical Studies</i>
CHI	<i>The Cambridge History of Iran</i> , vol. 3, ed. E. Yarshater (Cambridge 1983)
CIL	<i>Corpus Inscriptionum Latinarum</i> (Berlin 1863–)
DRBE	<i>The Defence of the Roman and Byzantine East</i> , ed. P. Freeman and D. Kennedy, BAR International Series 297 (Oxford 1986)
EFRE	<i>The Eastern Frontier of the Roman Empire</i> , ed. D.H. French and C.S. Lightfoot, BAR International Series 553 (Oxford 1989)
Elr	<i>Encyclopaedia Iranica</i> , ed. E. Yarshater (London 1985–)
FCH	<i>The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire</i> , 2 vols, R.C. Blockley (Liverpool 1981–3)
FHG	<i>Fragmenta Historicorum Graecorum</i> , ed. C. Müller, vols 4–5 (Paris 1851–70)
IGLS	<i>Inscriptions grecques et latines de la Syrie</i> , edd. L. Jalabert, P. Mouterde <i>et al.</i> (Paris 1929–)
LA	<i>Late Antiquity. A Guide to the Postclassical World</i> , ed. G.W. Bowersock, P. Brown and Oleg Grabar (Cambridge, Mass., 1999)
LRE	A.H.M. Jones <i>The Later Roman Empire, 284–602</i> , 3 vols (Oxford)
MGHAA	<i>Monumenta Germaniae Historica, Auctores Antiquissimi</i> (Berlin 1877–1919)
OCD ³	<i>The Oxford Classical Dictionary</i> , third edition, edd. S. Hornblower and A. Spawforth (Oxford 1996)
ODB	<i>The Oxford Dictionary of Byzantium</i> , ed. A. Kazhdan, 3 vols (Oxford 1991)
PG	<i>Patrologia Graeca</i> (Paris 1857–)
PL	<i>Patrologia Latina</i> (Paris 1884–)

- PLRE *Prosopography of the Later Roman Empire*, ed. J. Martindale *et al.*, 3 vols (Cambridge 1971-92)
- PO *Patrologia Orientalis* (Paris 1903-)
- PUAES *Publications of the Princeton University Archaeological Expedition to Syria in 1904-5 and 1909* (Leiden 1907-49)
- RBNE *The Roman and Byzantine Near East*, ed. J.H. Humphrey, 2 vols (Portsmouth, RI, 1995-9)
- SRA *The Byzantine and Early Islamic Near East. States, Resources, Armies*, Studies in Late Antiquity and Early Islam, vol. 3, ed. A. Cameron (Princeton 1995)

امپراتوران روم شرقی (۳۶۳ تا ۶۳۰)

یولیان (۳۶۱-۳)

یوویان (۳۶۳-۴)

والنس (۳۶۴-۷۸)

تئودوسیوس یکم (۳۷۹-۹۵)

آرکادیوس (۳۹۵-۴۰۸)

تئودوسیوس دوم (۴۰۸-۵۰)

مارسیان (۴۵۰-۷)

لئو اول (۴۵۷-۷۴)

لئو دوم (۴۷۴)

زنو (۴۷۴-۵)

باسیلیکوس (۴۷۵-۴۷۶)

دوباره زنو (۴۷۶-۴۹۱)

آناسطاسیوس یکم (۴۹۱-۵۱۸)

یوستین یکم (۵۱۸-۲۷)

یوستینیان یکم (۵۲۷-۶۵)

یوستین دوم (۵۶۵-۷۸)

تیریوس دوم (۵۷۸-۸۲)

موریس (۵۸۲-۶۰۲)

فوکاس (۶۰۲-۱۰)

هراکلیوس (۶۱۰-۴۱)

شاهان پارسی (۳۶۳ تا ۶۳۰)

- شاپور دوم (۷۹-۳۰۹)
- اردشیر دوم (۸۳-۳۷۹)
- شاپور سوم (۸۸-۳۸۳)
- بهرام چهارم (۹۹-۳۸۸)
- یزدگرد یکم (۴۲۰-۳۹۹)
- بهرام پنجم (۳۸-۴۲۰)
- یزدگرد دوم (۵۷-۴۳۸)
- هرمزد سوم (۹-۴۵۷)
- پیروز (۸۴-۴۵۹)
- بلاش (۸-۴۸۴)
- قباد (۹۶-۴۸۸)
- زاماسپ (۴۹۶ تا ۴۹۶)
- قباد دوباره (۵۳۱-۴۹۸)
- خسرو یکم (۷۹-۵۳۱)
- هرمزد چهارم (۹۰-۵۷۹)
- خسرو دوم (۴۲۸-۵۹۰)
- قباد دوم (۶۲۸)
- اردشیر سوم (۳۰-۶۲۸)
- خسرو سوم (۶۳۰)
- بوران (۱-۶۳۰)

واژه‌نامه

آزاتس (*azats*) یک اصطلاح ارمنی است که به معنای واقعی کلمه به معنای «آزاد» است، یعنی اشراف و در نتیجه «سواره نظام» که عمدتاً توسط اشراف عرضه می‌شود. گارسویان ۱۹۸۹: ۱۳-۵۱۲.

یک سکریتیس (*a Secretis*) منشی بلندپایه امپراتوری. صفحه ۲۰۴ فرهنگ بیزانس آکسفورد.

کاتولیکوس (*Catholicos*) در زبان یونانی برای رئیس کلیساهای ایرانی، ارمنی یا سایر کلیساهای ماوراء قفقاز. صفحه ۱۱۱۶ فرهنگ بیزانس آکسفورد.

سنتاریون، **سنتاریا** (*centenarion, pl. centenaria*) واحد وزن (۱۰۰ پوند رومی) که اغلب برای سکه‌های طلا به کار می‌رود. صفحه ۱۱۲۱ فرهنگ بیزانس آکسفورد.

کومس، **کومیتس** (*comes, pl. comites*)، اصطلاحی که به مقامات مختلف امپراتوری داده می‌شود. *LRE 104-5, ODB 484-5*.

کومس دومستیکوروم (*comes domesticorum*)، مقام مسئول سپاه افسران کادت، داخلی و محافظ. *LRE 372*

کومس اکسکیوبیتاروم (*comes excubitorum*) مقام مسئول نگهبانان (که در زیر مشاهده می‌کنید).

کومس فوئدراتوروم (*comes foederatorum*) مقام مسئول نیروهای «فدرال» (متفقین). *LRE 665*.

کومس (ساکاروم) لارجیشنوم (*comes (sacrarum) largitionum*) کنت مقدس بزرگ، یک مقام عالی رتبه مسئول امور مالی. *ODB 486, LRE 427-38*.

کومس اُرینتس (*comes Orientis*) کنت شرق. *LRE 373-4*.

- کومس ری میلیتاریس (*comes rei militaris*) کنت نظامی LRE 105.
- کومیتاتنسیس (*Comitatenses*) ارتش صحرایی رومی، متحرک‌تر از لیمیتانی‌ها (که در زیر مشاهده می‌کنید). LRE 608-10، ODB 487.
- دوکس، دوکس (*dux, pl. duces*) دوک یا فرمانده نظامی وابسته به یک استان خاص. LRE 609-10، ODB 659.
- اریستاوی (*erist'avi, pl. erist'avebi (older erist'avni)*) در دوران فنودالی در گرجستان (ایبریا) به معنای حاکم / فرماندار یک استان یا جامعه منطقه‌ای بود. همچنین برای نشان دادن «رهبر نظامی، ژنرال» (معادل اسپاراپت پارسی) استفاده می‌شود.
- اکسکوبیتور (*Excubitor*) عضوی از یک سپاه زبده متشکل از ۳۰۰ سرباز رومی. LRE 658-9.
- فئودراتی، فئودراتوس (*foederati, sing. Foederatus*) از نظر فنی، سربازانی که طبق یک معاهده (فئودوس) در ارتش روم خدمت می‌کردند، اما در واقع تا قرن ششم به ندرت با کومیتاتنسیس تفاوت داشتند. LRE 663-4، ODB 794.
- هازاراپت (*Hazarapet*) فرمانده هزار/ صدراعظم. یک منصب ارمنی، در اصل نظامی، اما متعلق به غیرنظامیان اواخر دوران باستان. گارسویان ۱۹۸۹: ۵۳۱ تا ۵۳۲.
- کنارنگ (*Kanarang*) فرمانده نظامی پارسی مسئول ابرشهر (مرز شمال شرقی شاهنشاهی ایران). کریستنس، ۱۹۸۴: ۱۰۷ یادداشت ۳.
- لیمیتانی (*Limitanei*) «نیروهای مرزی» امپراتوری روم. LRE 608-10، ODB 1230.
- مجیستر میلیتوم (*magister militum*) فرمانده نظامی، مقام عالی رتبه نظامی. LRE 608-10، ODB 1266-7.
- مجیستر میلیتوم پر ارمنیام (*magister militum per Armeniam*) فرمانده ارتش مستقر در مرز شمال شرقی. LRE 271.

مجیستر میلیتوم پراُریتم (*magister militum per Orientem*) فرمانده ارتش مستقر در مرز شرقی.

مجیستر میلیتوم پرائستتالیس (*magister militum praesentalis*) فرمانده نظامی مستقر در پایتخت. LRE 124-5.

مجیستر اُفیچوروم (*magister officiorum*) ارباب دفاتر، رئیس اداره مدنی مرکزی امپراتوری. LRE 368-9، ODB 1267.

مالیخاز (*Malkhaz*) عنوان ارمنی به معنای شاهزاده یا ارباب. ماهیت دقیق منصب نامشخص است. گارسویان ۱۹۸۹: ۵۴۲.

مهران (*Mihran*) نام یک خانواده اصیل پارسی که اغلب منابع رومی آن را به اشتباه به عنوان منصب تعبیر می‌کنند. کریستنسن، ۱۹۴۴: ۱۰۵ یادداشت ۳.

مرزبان (*Marzban*) لقب پارسی فرماندار یک استان. کریستنسن ۱۹۴۴: ۷-۱۳۶.

ناخارار (*Nakharar*) اصطلاح ارمنی برای یک نجیب. گارسویان ۱۹۸۹: ۵۴۹.

ناخوراگان (*Nakhveragan*) عنوانی پارسی که اغلب با نامی در منابع یونانی (ناخوراگان) اشتباه گرفته می‌شود، از همان ریشه ناخارار گرفته شده است. کریستنسن ۱۹۴۴: ۲۱ و ۴۵۲.

نومیسما (*nomisma* pl. *nomismata*) اصطلاح یونانی برای سولیدوس لاتین (به زیر مراجعه کنید).

نومروس (*numerous*) واحدی از سربازان (رومی). LRE 659.

فیلارخ (*Phylarch*) یک فرمانده نیروهای گمکی (اغلب عرب) متحد امپراتوری. LRE 611، ODB 1672.

پریتورین پریفکت (*praetorian prefect*) یک کارگزار مهم مدنی منطقه‌ای. LRE 370-2، ODB 1710-11.

- کوئیس‌تور (*quaestor (sacri palatii)*) یک مقام عالی رتبه امپراتوری که به مسائل حقوقی مربوط می‌شود. *ODB* 1765-6, *LRE* 387.
- دروازه سلطنتی (*Royal Gate (or Gate)*) مقر پادشاه پارسی هر کجا که حضور داشته باشد. *Peeters* 1951a: 143 n.2 را ببینید.
- اسخولای، اسخولا (*scholae (palatinae), sing. Schola*) سپاه نگهبانان کاخ امپراتوری. *ODB* 1851-2, *LRE* 647-8.
- اسکرینیاریوس (*Scriniarius*) عضو یک بخش امپراتوری *LRE* 44.
- سیلنتیاریوس (*Silentarius*) عضوی از سپاه خادمان کاخ رومی. *LRE* 571-2, *ODB* III.1896.
- سولیدوس، سولیدی (*solidus, pl. solidi*) واحد پول رومی. ۷۲ سولیدی طلا به یک پوند (رومی) طلا وجود داشت. *ODB* 1924.
- سپاهبد (*Spahbadh*) یک اصطلاح پارسی برای ژنرال. کریستنسن ۱۹۴۴: ۱۳۱.
- اسپاراپت (*Sparapet*) اصطلاح ارمنی فرمانده کل قوا (که می‌تواند به مجیستر میلیتوم اشاره کند). گارسویان ۱۹۸۹: ۱-۵۶۰.
- استاد (*Stade*) یک واحد کلاسیک اندازه گیری فاصله. *ODB* 1373.
- استراتگوس (*strategos*) کلمه سنتی یونانی برای یک ژنرال، اغلب مجیستر میلیتوم *ODB* 1964.
- استراتلاتس (*stratelates*) یک کلمه یونانی دیگر برای ژنرال، اغلب مجیستر میلیتوم.
- تاگما، تاگماتا (*tagma, pl. tagmata*) واحدی از سربازان (به ویژه یک واحد متحرک)، معادل یونانی نومروس. *ODB* 2007.
- تورمارخ (*Turmarch*) فرمانده یک تورما یا گروه نظامی، اصطلاحی که در قرن هشتم به کار می‌رفت. *ODB* 2100.